

եւ ճանչնալու. որ Հայոց բնածին բարեպաշտութիւնը՝ յառաջուանը չէ — Աս այսպէս ըլլալով ալ չենք կրնար ուրանալ թէ ազգայինք Տիմակ ալ, ամէն բանէն յառաջ Աստուծոյ եւ իրենց հոգւոյն վերաբերեալ պարտականութիւնները կատարելու կը քնանան: Աս ի սկզբանէ այսպէս էր: Այն կրօնասիրութեան, այն աստուածապաշտութեան հոգին, զոր մեր նախնիներն ընդունած են տանուհինգ զար յառաջ իրենց պապերէն, յաջորդած է յորդուող յորդի իրենց թոռներուն, իրբեւ ժառանգութիւն ու մնացած է մինչեւ այսօր, թեպէտ ինչպէս ըսինք, այս բարեպաշտութեան յիշատակն իրենց արտին մէջ նուազեցաւ ու թոյլցաւ, այն համեմատութեամբ որ համեմատութեամբ ժամանակին անցնելովն ու տեղւոյ անընթացութեամբը՝ հայրենի՝ երկրէն հեռացան:

Միտաւորայէն գաղթած Հայերն, ի սկզբան կաթողիկէ եկեղեցւոյ հետ միացած չէին: Պատմութիւնը կը վկայէ, թէ ժն զարուս վերջերն ընդունեցաւ ազգն կաթողիկէայ հաւատքն իրեն եպիսկոպոսին՝ Մինասին հետ:

Այսու ամենայնիւ, ինչպէս կ'երեւայ՝ ազգայինք Տիմ տումարն անմիջապէս թողուցած չէին: Սակայն աս բանին վրայ իրենք ալ բոլորովին գոհ չէին: Ըրբեկայ ազգերը Գրիգորեան տումարը կը գործածէին. եւ Հայք տեսնելով մէկ կողմանէ որ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ են, մէկալ կողմանէ նկատելով՝ թէ աւստրիական տերութիւնը կը փափաքէ որ զիրենք յայսմ մասին ալ իրեն հպատակ ազգերուն համեմատ ու միաձայն տեսնէ, — եւ շատ հաւանական է որ նաեւ տեսնելով՝ թէ առ այս յայտնապէս եղած է պետութեան կողմանէ, եւ Գրանսիլուանիոյ վերին իշխանութեան կողմանէ ուղղակի յորդոր, որ բոլոր մը յառաջ կ'ընթեայ աշխարհի առհասարակ գործածած տումարն ընդունին — ընդհանուր խլուածամ մըն է սկսաւ իրենց մէջ:

Կերպարներ եղան առաջնիւններ, որ նոր տումարն ընդունեցան: Թէ երբ, չենք գիտեր: Բայց շատ հաւանական է, որ Ալքսանտրոս Վրդարեանին ատեն (1684—1715): Հոս էր հայութեան ծուծը. եւ միանգամայն կաթողիկէ հայ հասարակութեան կենդրոնը:

Պաշտպանութիւնը թէպէտ կաթողիկէայ էին, բայց Տիմ տումարի գործածութիւնը թողուլ չէին ուզեր — Հիմակ — իբր 1730ին — վերջիւնեալ պատճառներէն զրգուած, փոքրագոյն բայց աշխուական մէկ մասը՝ փոփոխու-

թիւն ընել կ'ուզէր, սակայն մեծագոյն մասը կ'ընդդիմանար: Աս վիճակին մէջ էր ինդիլին, երբ 1731ին կէս պաշտօնական շրջաբերական մը — 14 մեծամեծաց ստորագրութեամբ — չէ թէ միայն խորհուրդ կու տայ, հապա հրաման կը իրկէ Հայոց ընկերութեան, որ ամէն մարդ գիտնայ — թէ Պաշտպանութիւնը, թէ ճուրճովքը, թէ Միւլիցքը, եւ թէ ուր որ Հայեր գտնուին Գրանսիլուանիոյ իշխանութեան մէջ — թէ լատին եպիսկոպոսին հրամանն է, որ Կերպար ժողովին, որպէս զի տումարին ինդիլը քննութեան առնուի: Հոս կարգի բերուի ամէն բան. տումարը նորոգուի. եւ ուրիշ պատշաճ կարգաւորութիւններ ըլլուն. «Միւլի բանիւ — կ'ըսէ հրամանագիրն — պնդիտի բաներ հաստատենք միաբանութեամբ, որ ամէն մարդու առջեւ ծիծաղելի չըլլան: Մենք, Գրանսիլուանիոյ Հայեր, ուղղափառ ըլլալով՝ սուրբ հռոմեական եկեղեցւոյն հրամանները պէտք է որ կատարենք: Ուստի ամենքին ժողովելով՝ մէկտեղ խորհուրդ ընենք: Հարկ է որ ամէն մէկը հնազանդի: Այս հրամանագիրն անոր համար հրատարակեցինք, որ իւրաքանչիւր ոք գիտնայ եւ գոհ ըլլայ: Այս բանին չհնազանդողը՝ երկրէս դուրս պիտի ելլէ, ինչպէս վաղեմի հրամաններուն մէջ գրուած է: Դեմ կեցողը գիտնայ որ պիտի պատժուի: Առաջին անգամուն քառասուն հունգարական ֆլորին տուգանք պիտի վճարէ: Երկրորդ անգամ, չէ թէ միայն իր բնակութեան տեղէն, այլ նաեւ տերութեան երկրէն պիտի արքայուի:

Ընթերցողացս ծանօթ է, թէ ասոր հետեւութեամբը նախորդ գարուն կէսերն, Եղիսաբեթութեամբուց ազգային եկեղեցւոյն հեղինակութիւն մ'ունէր Միւլիցքի եկեղեցւոյն վրայ, թէ տերութեան հրամանագիրները կ'ապացուցանեն, որ Եղիսաբեթութեամբուց ազգային ընկերութիւնը՝ Գրանսիլուանիոյ ազգայնոց վրայ — Կերպար քաղաքը դուրս առնելով — վերին իշխանութիւն մ'ունէր:

Աս բանն կրնանք տեսնել մեր ձեռքն եղած Տիմ արձանագրութիւններէն: Ի մէջ այլոց. Հալլէր Կոմս, Գրանսիլուանիոյ վերին կառավարը, Յովհ. Վաղարան, Եղիսաբեթութեամբուց գլխաւոր գաղտնարարն Անցագիր (Salva guardia)

կու տայ, որպէս զի այն ամէն տեղերն, ուր որ ինք իր ստորակարգելոցն այցելութեան ելլէ, ազատ իրթեւեկ շնորհն են թէ որ տեղ մը իր իշխանութեանը տակն եղող ազգայիններէն մէկը չհնազանդի, կամ իրեն գէմ ելլէ, եւ կամ ուրիշ կերպով մը այն տեղերուն պաշտօնակալաց պէտք ունենայ, ըստ փափաքանաց իրեն օգնութիւն մատուցանեն: — Աւասիկ հրամանագիրը:

«ԅովհաննէս Հալլէր կոմս, պարոն Հալլէրզայնի, Վասյերական թագաւորական վեհափառութեան ներքին եւ իրական խորհրդականն ու սենեկապետը — Գրանսիրուանիոյ ժառանգական իշխանութեան, ինչպէս նաեւ անոր հետ միացած երկիրներուն վերին կառավարի: — Ամէն գաւառներու, աթոռներու, սիգուլական եւ սաքոնական վիճակներու, քաղաքներու եւ գիւղաքաղաքներու՝ ամենապատիւ, արժանացեալ արանց, գլխաւոր եւ փոխանակի գատաւորաց, պաշտօնակալաց, գիւղապետաց ու երգուելոց, որոնք այս մեր պատճէնը կը կարգան, որչոյն շատ եւ մեծարանք:

Հրովարտախ ներկայացնող՝ Սուրբ Եղիսաբեթուպոլսոյ, նաեւ չուրճով Ս. Նիկողայոսի, Չիք Սիւրբիդի, Գանգայի եւ Վուրկէնի գլխաւոր գատաւոր, պատաւական Յովհաննէս լազարաղան, իր պաշտօնին պարտքը կատարելու համար, իր իշխանութեանը ստորակարգեալ վերը գրուած Հայերուն այցելութեան կ'երթայ: Այս վախճանաւ, ուր տեղ որ երթայ, իրեն ազատ մուտք եւ անցք տրուի: Եւ ուր իրեն իրաւասութեանը տակն եղողներէն մէկն իրեն գէմ ելլէ, եւ կամ ուրիշ կերպով ու պատճառաւ այդ տեղերուն պաշտօնատեարցն օգնութեանը հարկաւորութիւն ունենայ, իր խնդրուածքը կատարեն: — Պատճէնն կարգացուելէ ետեւ մատուցանողին ետ տրուի:

Տուեալ Սիպին քաղաքը, յամի Տեառն, 1741, մայիս 6. Հալլէն կոմս. յ. ձ.:

Գրանսիրուանիոյ վերին կառավարութիւնը, 1746ին հրամանագիր մըն ալ կը խրկէ, բոլոր երկրին մէջ, որեւէ տեղ գնտուող ազգայիններուն, որ իրենց տարեկան տուրքերը ժողովն ու Պաշպալովի գլխաւոր գատաւորին խրկեն:

Ահա ասոր վրայք եղած կառավարչական հրամանը:

«Սուրբ կայսերական, թագաւորական վեհափառութեան, Աւարիոյ արքիդքսին, Գրանսիրուանիոյ իշխանին եւ Սգոյներու կոմսութեան կառավարութիւնը: Մեծապատիւ, ար-

ժանացեալ, ... արանց որեւէ վիճակաց, սաքսոնական եւ սրբոյական աթոռոց, ինչպէս նաեւ քաղաքաց եւ գիւղաքաղաքաց առաջնորդացը ու ստորագոյն պաշտօնակալաց, եւ ընդհանրապէս այն ամենուն եւ իւրաքանչիւրոց, որոնք որեւիցէ կերպով մեր վեհափառութեան իշխանութեանը ներքեւ են, որչոյն եւ մեծարանք:

Թէ արգարութիւնն առ հասարակ, թէ իշխանութեան երկրատիրական իրաւունքը, եւ թէ միանգամայն գաւառներուն ընդունած սովորութիւնը կը պահանջէ, որ անոնք, որոնք տեղութեան մէջ առևտուր կ'ընեն, կը վաճառէին ու կենսերներին կը պահպանեն, նաեւ ըստ պատշաճի այն տեղութեան ու երկրին ծանրաբեռնութեանցը մէջ ալ չէ թէ միայն մաս ունենան, ու յայտ մասին զիրար անցնեն, հապա նաեւ ծանրաբեռնութիւնները կրելու մէջ իրարու օգնեն: Եւ որովհետեւ յայտնի բան է, թէ Հայոց ազգէն շատ վաճառական մարդ, տեղութեան մէջ առգին անդին քաղելով ու քաղաքներն եւ գեղերը պտրտելով՝ երկրին եկամուտէն կ'ապրին, բայց տեղ մըն ալ հասարակաց տուրք չեն վճարեր, ուր ընդ հակառակն Պաշպալովի հայ ընկերութիւնը պարտական է տարուէ տարի՝ երբեմն աւելի, երբեմն նուազ տուրք վճարելու: — անոր համար Պաշպալովի հայ ընկերութեան գատաւորին իշխանութիւն կը տրուի, որ տեղ որ մեր երկրին մէջ այս տեսակ շրջուն հայ վաճառականներ գտնէ — Եկրլայ հայաքաղաքի բնակիչները դուրս առնելով — հասարակաց տուրքները իրենցմէ ժողովէ, որպէս զի ասով Պաշպալովի ընկերութեան հարկերը թեթեւանան: Բաց ասկէ՝ կը ինքզուրի գաւառներու եւ աթոռներու պաշտօնատեղներէն որ անիյով չըլլան այս բանիս մէջ զանցառութիւն ընողներուն գէմ, յիշեալ ընկերութեան գատաւորին օգնութիւն մատուցանելու: Եւ հրամայէ աս բանն կառավարութիւնը՝ ծանրութեամբ եւ իշխանութեամբ:

Տուեալ՝ Գրանսիրուանիոյ իշխանութեան կառավարութեան կողմանէ Սիպին աղատ եւ թագաւորական քաղաքը:

Յամի Տեառն 1746, Յունիս 22ին.

Կ. Յ. Հալլէր Կառավար. յ. ձ.

Տ. Կ. Ստեփանոս Պօեր
կառավարութեան քարտուղար:

Երբ տաճկական-ռուսական պատերազմին պատճառաւ, 1768ին Մոլդաւիայի մէջ

խուսվածիկներն ելան, բնակիչներն շատերը՝ Գրանսիրուանիոյ այլեւայլ քաղաքներն անցան։ Կային ասոնց մէջ նաեւ 400ի չափ ազգայինը, որոնք Սիրվիզ գալով — իրենց մարմնաւոր ու հոգեւոր պիտոյքները գտնելու համար — քաղաքային վերին իշխանութիւնէն առաջնորդուած Նդիսաբեթուպոլսոյ եկեղեցական առաջնորդութեան դիմեցին։ Ասիկայ՝ այն աստիճանին գրեց, որն որ զՅովհ. Քրէշուհիլուսիկեան աւագերէցը՝ քահանայով մը Սիրվիզ խրկեց։

Ուրիշ դէպքերու մէջ ալ՝ Սիրվիզիցիք, միշտ, թէ՛ իրենց եկեղեցական ու թէ՛ քաղաքական խնդրներու մէջ Նդիսաբեթուպոլսոյ առաջնորդութեան կը դիմեն, անկէ խորհուրդ ու օգնութիւն ընդունելու համար։

Թէ իրօք որչափ գերազայն իշխանութիւն ի գործ կը դնէր Նդիսաբեթուպոլսոյ եկեղեցին, Սիրվիզի՝ չէ թէ միայն եկեղեցական այլ նաեւ քաղաքական վարչութեան վրայ, եւ թէ այս վերջինն որչափ կախում ունէր անկէ՝ թէ՛ քաղաքային ու թէ՛ եկեղեցական խնդրոց մէջ, կրնանք տեսնել քանի մ'ուրիշ պաշտօնական գրութիւններէն։

Ասոնց մէկուն մէջ՝ Սիրվիզի դատաւորն ու եկեղեցականը առնելն կը դնեն այն պատահարներն, որոնք հանդիպեցան հոն երբ — 1774 մարտին Տէր Անտոն, գերլին ժողովրդապետի տեղակա՛հը վաճառնելով՝ մէկ երկու քանի վրայք հակառակութիւններ ու կռիւներ ելան, մէկ կողմանէ հանգուցելոյն մօրն ու եղբորն, եւ մէկալ կողմանէ քաղաքային վարչութեան մէջ։

Սիրվիզի ազգայիններն յառաջաբանով մը, աւագերեցուն հայրական սէրն ու աշխատութիւնը գովելէն եւ Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալէն ետեւ, որ օւնին իրենց համար սրտանց աշխատող առաջնորդ ու միտխարութիւն մը — Ներումն կը խնդրեն, որ անանկ բանի մը վրայօք պիտի տեղեկացնեն զինք, որուն իրենք ամենեւին պատճառ չեն։ Ասկէ ետքը՝ մանրամասն կը ստորագրեն Տէր Անտոնին լաւագգածութեան հոգին, միամտութիւնն, ու ողորմած հոգւոյն մօրն, եղբորն ու մօրաբարջն անկարգ ու գէշ բերանը։ «Թափորով գացին մեռելին տունը, կ'ըսէ նամակը, երբ Տէր Անտոն Բագրուպանեան սկսաւ կատարել, ասոնք մէկ բերան բարձր ձայնիւ կանչելու սկսան, թէ՛ «Ահա եկան Կահիճները, որոնք զքահանան սպաննցին, ատ կախարչները, գնչուները, եւ այլն»։

Ինչ որ բերանն են կաւ, ըսին։ Ահա լռեցինք — Գերարգելութիւնդ կը զարմանայ, որ թուղթ չգրեցինք, ոչ եկեղեցւոյ ստացուածքին եւ ոչ մեռած քահանային թողուցածին վրայօք, ևր հարցունք, թէ որոնք քոյն եւ որոնք ձեռքն են կնքուած բաները։ Պատասխանին աւ է «մօրն ու եղբորը»։ Վասն զի իրենք ձեռք դրին ասոնց վրայ։ Երբ որ իմացանք թէ եկեղեցւոյն շարականն ալ առին, զոր օտարը պարգեւ բերած էին, քաղցրութեամբ մ'ըսինք որ ետ տան։ Իրենք չէ թէ միայն չուզեցին տալ, հապառանալ խել մը պարապ ու անկարգ խօսքեր ըսին։ Երկու աղաչայ խրկեցինք։ Անոնց վրայ յայտնակեցան, փայտով զարկին ու մնացելը փետեցին։ Աս բանին վրայ շատ վշտանալով հրաման տուաւ վարչութիւնն որ արդը քննուի. եւ օտար քննիչներու ներկայութեամբ նայելով դասն հոն շարականն ուրիշ գրեցրով մէկտեղ, Ասոնց մէջ կար հին աւետարան մըն ալ, որուն վրայ յայտնադէս նշանակուած էր, թէ Սիրվիզի եկեղեցւոյն է։ Իրենք չէ թէ միայն զատնք ետ տալ չէին ուզեր, հապա մերն ալ կ'առնուին։ Ողորմած հոգին թէ՛ կրցած ըլլա՛ր՝ բոլոր աշխարհք իրեն կ'առնուր։ Աստուած ողորմի իր հոգւոյն եւ իրեն բարեբարութիւնը՝ հոգւոյն ի բարին համարուի։ Բայց մայրը, մօրաբարջն ու եղբայրը, թէ՛ կարենային, եկեղեցւոյն պատերն ալ կ'առնէին կը տանէին ու կը փճացնէին։ Այսպէս առանց խղճմանանք մարդիկ են։ — Ողորմած հոգին մեռնելէն քանի մը ժամ յառաջ կտակ ըսաւ, Տէր Անտոնին ու Տէր Կըմէշի հունգարացի քահանային առջեւ։ Առաջին խօսքն ան էր, որ 100 ֆիորին կը թողու Սիրվիզի եկեղեցւոյն, որ քահանան ամէն տարի պատարագ մատուցանէ իր հոգւոյն համար։ 50 ֆիորին ալ կը թողու եկեղեցւոյն, որ զինք մեծ խորանին առջեւ թաղեն, ուր իրօք ալ թաղուեցաւ։ Այս կտակը գրի անցուցին պիտոյնները։ Աս որ եղաւ, մայրը զամէն գուր խրկեց. եւ երեքն ալ այնչափ բան ըսին հիւանդին ականջէն վար, թէ ինչու կը թողու հիմարկութիւն Սիրվիզի եկեղեցւոյն, որ այսօր կայ ու վաղը չկայ, ու հիմարկութիւնն ալ կը կորսուի, լաւագոյն կ'ըլլար, եթէ որ այն պատարագուն յերկայ եկեղեցւոյն թողու։ Նոյն պէս, թէ ինչու կը թողու հոս տեղի եկեղեցւոյն 50 ֆիորին։ Արդէն իր աշխատութեամբն այնչափ բան վատըղցուցած է անոր։ Բաւական է ան եկեղեցւոյն, աս ստակն ալ յերկայի թողու. եւ այլն։ Ասոր վրայ քահանան գուբան եղող-

ները՝ ներս կանչել տուաւ ու ըսաւ թէ այն երկու կէտերը գուր չանեն կառկին մէջն ու Կերայի եկեղեցւոյն վրայ անցընեն: Ըսածնուս՝ վկաներ ունինք: Մերք գանգատ ըրինք վերա-տեսչութեան, հոն անանկ խորհուրդ տուին, որ մեր ձեռքը պահենք արդեալ գումար մը՝ մինչեւ որ բանը գերադրելութիւնը որոշէ: Մեր քովն ասանկ բան չէ հանդիպած մինչեւ հիմայ, ու երանի՜ թէ աս ալ չհանդիպէր: Կը ծանուցանենք, որ պատարագի զգեստով թաղեցինք զողորմած հոգին, ու զգեստներն ալ եկեղեցւոյն էին: Ան ալ գիտանք, որ եկեղեցւոյն այն 50 ֆիդրին գեաւ 1772ին յանձնած էր հանգուցելոյն, բայց երեք խորհրդական վկաներու առջեւ տուած ըլլալուն՝ անդորրագիր չէ տուր: Գերդաստանը հիմակ ասոր ալ չի հաւատար: Գոնէ մտածէին թէ պատուելի Ա. Եակոբն իրենց մարդն է. եւ իրենց փեսայ չ'ուզեր: Կը համարին թէ — որովհետեւ իրենք գէշ են — ամեն մարդ գէշ է: Պատուաւոր մարդու չհաւատացողին ոչ ոք հաւատք կ'ընծայէ: Աս ամեն բան գրեցինք որ գիտնաք: Որովհետեւ կ'ըսեն թէ, գերադրելութեանդ պիտ'որ գան մեր վրայ գանգատ ընելու: Տիրացու Անտոնը կը գանգատի, թէ երբ տիրացու Աստուածատուրը տիրացութենէն ելաւ, ողորմած հոգին զինք բերաւ որ տիրացութիւն ընէ, խօսքն այնպէս էր, որ այն երկու ոսկին՝ գերադրելութեանդ հրամանին համեմատ ինքը — տիրացու Անտոնը — ընդունի: Այն միջոցին տէր Անտոնը հիւանդ ըլլալով ստակը չ'ստանանց ու մնաց իրեն քով: Հիմակ գաս ալ կուրանան: Նշոյպէս գերադրելութեանդ հաստատած երրորդ ստակն ալ չեն ուզեր տալ, անոր համար զողաքը սորվեցուցած է: Ասիկայ մեզի վերաբերեալ բան չ'ըլլալով՝ չ'ըրանք իրենց մէջի անմիաբանութիւնը դադրեցընել. այնչափ միայն ըսինք, որ գերադրելութեանդ կը գրենք: Ինչպէս որ Հրամաններդ կարգադրէք, այնպէս կ'ընենք: Մեղք է որ Անտոնին բան մը չտրուի. որովհետեւ բաւական աշխատած է ողորմած հոգւոյն տօնն. եւ իրեն տիրացութեան պաշտօնն ալ աղէկ կատարած է:

Նամակը կը վերջացուի այն խնդրանքով, որ իրենց քահանայ մը խրկուի: Նշոյպէս խորհուրդ կը խնդրեն, որ ինչ ընեն եկեղեցւոյն տանիքը, որովհետեւ կը բաղձան՝ որ ժամը ծախուի, եւ այն:

Կարեւոր համարեցայ, աս նամակին համառոտութիւնը մեր ընդունիլը դնել, վասն զի

թերեւս ընթերցողներէն շատերը դժուարաւ հասկընան անոր բովանդակութիւնը:

Եւ որովհետեւ՝ ինչպէս կ'երեւայ, այս նամակին բովանդակութեանը վրայ Եղիսայեթուպոլսոյ եկեղեցական վարչութիւնը կամ ուղղակի պատասխան տալ չէ ուզած, եւ կամ բովանդակութիւնն անտես ընելով՝ իրեւ թէ անոնց վրայ տեղեկութիւն առնուլ ուզած չէ — անոր համար, նորէն կը հարցընէ ու կը հրամայէ Սիրվիդի առաջնորդութեան թէ ինչ ըրած են քահանային ստացուածքն ու եկեղեցւոյն սպաները: — Պիրովը՝ յանուն հասարակութեան, վերջգրեալ նամակը քիչ մը փոփոխութեամբ գրեթէ կը կրկնէ:

(Ընթերցելիք)

ՅՈՎԷ, ԱՆԾԾԻ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԹԻՅԱ ՏՈՒՔԻ. ՅԱՆՈՐ ՏՈՒՔԻ ՏԵՆԻ

Ինուրբիւր բժշկութեան երկու հայ վերածննդները, Տոքթ. Սերվիլէն Եֆէնտին եւ Տոքթ. Գասպար պէյ Սինապեանը ծանշալէն վերջը, Կոստան է ծանշալ նաեւ Տոքթ. Եակոբ Տափուտեանը, որ գրեթէ վերոյիշաներուն չափ սատար հանդիսացաւ Թուրքիոյ բժշկութեան բարգաւաճման, դարուս առաջին կէսին: Զազու 20 տարի առաջ անհետացած, դեռ շատերուն ծանօթ այս դէպքը, սերած է Գաղատացի հայ ընտանիքէ մը, որ անցեալ դարու վերջերքն Կ Պոլիս հաստատուելով, կը յառաջագործ տակաւ եւ «Տափուտեան», անունով Ազգին ու Պետութեան կ'ընծայէ Նշանաւոր գաւառներ:

Իբրանիի առաջին կառավարիչ հռչակաւոր Կարապետ Տափուտ փաշային հորեղբորդի էր Բժիշկ Եակոբ Տափուտեան, ընկի Կ. Պոլսեցի, որուն ծննդեան ճիշդ թուականն յայտնի չէ թէ եւ, բայց զինքը ծանցող արժանահաւան անձերու աւանդութիւններէն կ'եզրակացընեմ, թէ ծնած ըլլալու է 1812 — 1814 թուականներուն:

Եակոբ Տափուտեան, մանկական հասակի կրթութիւնը կը ստանայ Կ. Պոլսի, յետոյ կը խրկուի Ձննաթիկ, Մխիթարեանց Գալուղը, ուր բաւական ժամանակ մնալով ու պատրաստուելով բժշկական արուեստին գիտութեանց, 1832 կամ 1833ին կը սկսի աշակերտիլ Փիլաի բժշկական Համալսարանը: